

УДК 811.161.2(075.8)

АЛГОРИТМІЗАЦІЯ ПРОЦЕСУ НАУКОВОЇ ТВОРЧОСТІ У ВНЗ У КОНТЕКСТІ ДІЯЛЬНІСНОЇ ТЕОРІЇ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ФАХОВОЇ МОВИ

Галина Онуфрієнко

*Запорізький національний технічний університет,
гуманітарний факультет,
кафедра українознавства та загальної мовної підготовки,
вул. Жуковського, 64, 69063, Запоріжжя, Україна
тел.: (061)7698363
ел. пошта: onvt@i.ua*

У статті обґрунтовано алгоритмічні приписи як ефективний лінгводидактичний інструмент організації мисленнєво-мовленнєвої діяльності у процесі наукової творчості. Автором розроблено й запропоновано для практичного використання приписи до текстотворення у жанрах доповідей, тез, есе, статей, систематизовано мовні засоби когерентності наукового твору, подано креативні завдання для комунікативного тренінгу в рамках наукового дискурсу на кожному з трьох рівнів освіти у ВНЗ (бакалаврат, магістратура, аспірантура).

Ключові слова: алгоритмічний припис (АП), лінгводидактика, наукове мовлення, наукова доповідь, наукова стаття, діяльнісна теорія навчання фахової мови, українська мова як іноземна (УМІ), креативні завдання, етика наукової творчості.

DOI <http://dx.doi.org/10.30970/uf1.2018.13.1983>

Постановка проблеми. Концептуалізація світу, віддзеркалення еволюції когнітивного процесу, презентація нових ідей, досягнень, проєктів, номінація нових цінностей і нової парадигми знань відбувається із застосуванням такого універсального інструменту вербальної фіксації і комунікації, як природні мови. Зміни в соціумі на різних його локаціях та їх аналіз в історичній ретроспективі й перспективі стають змістом інформації і в наукових джерелах (періодика, монографії, магістерські і дисертаційні роботи), і в офіційній документації, і у мас-медійному просторі, і навіть у художньому дискурсі. Саме мова, зберігаючи результати пізнавальної діяльності, «відноситься до всіх інших засобів прогресу, як перше й основне» [22 : 211].

Мета статті – обґрунтувати алгоритмічні приписи як ефективний лінгводидактичний інструмент організації мисленнєво-мовленнєвої діяльності у процесі наукової творчості.

Виклад основного матеріалу. Здобуття в умовах Болонського процесу сучасної бакалаврської й магістерської освіти передбачає «невід’ємний компонент підготовки спеціалістів із вищою освітою» [9 : 3] – обов’язкову самостійну наукову роботу студентів, реалізовану в обох формах (усній і письмовій) та в різних жанрах сучасного наукового дослідження: насамперед у курсових і дипломних

роботах, а також у доповідях і повідомленнях на конференціях, наукових конкурсних роботах, есе та статтях в обраній галузі знань, без чого не є можливим й ефективним процес подальшої ефективної дослідницької діяльності.

Наукова робота і малих, і великих жанрів обов'язково має бути скерована на одержання нових знань в обраній галузі. Зрозуміло, що для юного дослідника є важким (а інколи й неможливим) процес здобуття абсолютно нових знань. У зв'язку з цим новизна їх наукових робіт визначається переважно такими поняттями, як "проілюстровано", "конкретизовано", "узагальнено", "систематизовано", "класифіковано", "уточнено", "доповнено", "розширено", "обґрунтовано" відомі матеріали та результати. Це уможливлено завдяки поглибленому вивченню певних дисциплін, актуальних тем (окремо та в комплексі) і розвиненими навичками та вміннями у самостійній організації наукової праці відповідно до сформульованої мети, завдань, обраної методики наукового пошуку в досліджуваному дискурсі. При цьому до автора наукового твору висувається низка засадничих вимог: на високому рівні бути обізнаним з науковою літературою за досліджуваною проблемою (знати доступні джерела наукової інформації, опубліковані в Україні та за кордоном), уміти вмотивовано обирати найдоцільнішу методика дослідження та впевнено нею користуватися, вміти аналізувати, аргументувати, порівнювати й узагальнювати, логічно викладати матеріали дослідження, лаконічно й переконливо формулювати висновки, грамотно презентувати зміст виконаної роботи за чинними нормами української наукової мови. У творі має знайти відображення науковий пошук: автор повинен наводити самостійно дібрані й нові приклади щодо досліджуваної проблеми; узагальнювати дані в аналітичному огляді тематичної літератури, порівнювати різноманітні класифікації, а також для унаочнення використовувати графічну комунікацію (розробляти таблиці, схеми, графіки, діаграми), презентації тощо; точно формулювати висновки, обґрунтовано підбивати підсумки. Науковий твір покликаний адекватно відбивати логіку здійсненого конкретного дослідження, що виявлятиметься в його загальному структуруванні, рубрикації, побудові розділів, кількості абзаців на сторінці тексту та інших формальних елементах. Найчастіше зміст і результати наукового дослідження, самостійно виконаного студентами, магістрантами, аспірантами, репрезентують такі малі жанри наукової літератури, як наукова доповідь, повідомлення (монолог) на науково-практичних конференціях, наукова стаття або есе.

Актуальність ефективної організації самостійної наукової роботи на всіх трьох рівнях освіти (бакалаврському, магістерському, аспірантському) в сучасних українських вишах є очевидною як на денному і заочному відділеннях, так і для всіх спеціальностей та спеціалізацій. Цим логічно детермінована навчальна потреба якщо не окремих дисциплін на кожному з рівнів освіти, то хоча б взаємозалежних і взаємодоповнюючих спецкурсів, скерованих на системне формування необхідних для цього компетентностей. Оглядовий аналіз чинних навчальних планів різних спеціальностей у різних ВНЗ з різних регіонів України переконує, що це лінгводидактичне завдання вирішується, проте або частково, або вибірково, або локально, або диференційовано (тільки для окремих спеціальностей), хоча ґрунтовний підхід до його розв'язання вимагає обов'язкового дотримання таких фундаментальних загальнодидактичних принципів, як системність, комплексність, достатність, наступність, циклічність, взаємозв'язок, обов'язковість (останній допускає кількісне варіювання аудиторних годин на дисципліну/спецкурс з різних об'єктивних причин, у т.ч. з урахуванням специфіки фаху, рівня вищої освіти тощо).

Багаторічна практика викладання різних мовних дисциплін на I-V курсах та в аспірантурі/ад'юнктурі і набутий досвід у складі науково-методичної ради з навчання національних мов при Держкомітеті з народної освіти, які реалізовані у низці авторських навчальних посібників новаційного типу (в комплексних завданнях, у тестових завданнях; з алгоритмічними приписами; лексичних посібниках словникового типу тощо), розроблення цілісної концепції алгоритмізації мисленнєво-мовленнєвої діяльності на засадах прогресивної педагогічної концепції діяльнісного підходу в умовах Болонського процесу, результати виконаних НДР з актуальних проблем сучасної лінгводидактики та українського термінознавства дозволяють окреслити візію сучасної освітньої вертикалі з розвитку наукової творчості у ВНЗ. Якщо резюмувати, вона в оптимальному варіанті виглядатиме так: 1) бакалаврат – «Науковий стиль української мови і його засоби у професійній діяльності» (1,5 кредити, іспит), «Професійна комунікація» (1,5 кредити, диференційований залік); 2) магістратура – «Основи термінознавства» (три кредити, іспит); «Культура наукового мовлення» (2 кредити, диференційований залік); 3) аспірантура (освітньо-науковий рівень) – «Сучасна наукова українська мова» (4 кредити, іспит), «Наукова/академічна риторика» (3 кредити, диференційований залік). Кінцевий контроль сформованості практичних компетентностей (мовленнєвої, термінологічної, комунікативної і риторичної) на кожному з цих трьох рівнів, виходячи з мети та завдань зазначених дисциплін/спекурсів, убачається таким: 1) бакалаврат – есе (до 3-х с.), публічний виступ (до 10 хв.) на студентській науковій конференції та/або захист курсової роботи; 2) магістратура – конкурсна /дипломна робота, наукова доповідь (до 20 хв.) на конференції загальноуніверситетського/міжвишівського / регіонального / всеукраїнського рівня; тези доповіді (до 3-х с.); 3) аспірантура – тези доповіді на міжнародній науковій конференції, наукова стаття (до 7с.), участь у науковій дискусії («круглий стіл», «мозковий штурм» тощо), автореферат дисертації.

Передумовою запровадження в навчальний процес у всі чи окремі ВНЗ або факультети є відповідне навчально-методичне забезпечення. Із набуттям українською мовою державного статусу в центрі уваги академічних та вишівських лінгвістів постали проблеми функціонування офіційно-ділового та наукового стилів, які в діалектичній єдності і презентують субмову кожного фаху. Чимало журнальних публікацій (серед них, наприклад, низки статей Т. Космеди, І. Кочан, Д. Мазурик, Л. Мацько, Г. Онуфрієнко, Л. Паламар, Л. Селіверстової, Н. Станкевич та ін.) присвячено викладанню у ВНЗ й української мови як іноземної (УМІ). Отож у рейтингу актуальності проблем сучасного українського мовознавства чи не найперше місце посідає різноманітна проблематика наукової мови і мовлення, у тому числі особливості послуговування українською термінологією. Проблемам наукової мови /мовлення присвячені дисертаційні і монографічні дослідження, журнальні статті і тези доповідей, науково-навчальні і науково-методичні видання.

Наукова мова/мовлення була і є предметом дослідницької уваги не тільки академічних мовознавців (зокрема, в працях К. Городенської [2–3], М. Жовтобрюха [4], В. Русанівського [23], П. Селігея [24]), але й університетських науковців із різних регіонів України, серед яких – автори монографій, вишівських підручників, навчальних і навчально-методичних посібників, включених в навчальних програмах до списку рекомендованої літератури: Н. Зелінська [5], А. Коваль [6], Ж. Колоїз [7], І. Кочан [8], Н. Непийвода [10], Г. Онуфрієнко [11–13], І. Плотницька [20], О. Семенов [25], Т. Симоненко [21] та ін. Видано й рекомендації, зокрема для юних мовознавців, щодо наукової роботи учнів у МАН [1].

Розвиток наукової творчості студентів цілком логічно розпочинати з алгоритмічних приписів (АП), які скеровують та впорядковують їх мисленнєво-мовленнєву діяльність. Концепцію алгоритмізації процесу навчання мови, в тому числі УМІ, і наукового мовлення, зокрема з використанням АП для анотування і продуктивного реферування, викладено в наших попередніх публікаціях [14-17]. Мета цього дослідження – обґрунтувавши актуальність, запропонувати моделі АП для організації студентської/аспірантської наукової творчості (у жанрах наукової доповіді, виступу в дискусії, статті, есе), систематизувати мовні засоби когерентності наукового твору, розробити креативні завдання для комунікативного тренінгу на кожному з трьох рівнів освіти у ВНЗ.

Теоретичні постулати лінгводидактики і практика викладання у ВНЗ «Української мови за професійним спрямуванням» (УМПС) й УМІ переконують, що тренінг за АП, зокрема з текстотворення, не тільки дозволяє, але й допомагає студентам/аспірантам виробити раціональну й оптимальну за функціями індивідуальну стратегію наукової творчості на засадах інтелектуальної і комунікативної культури, за принципами академічної доброчесності та вимогами наукової етики, що разом унеможливило імітацію наукової творчості як таку та позбавить твори так званого наукового жаргону, для якого є характерними термінологічне зловживання, задовгі і заплутані речення, багатослів'я, плеоназм, неясність і неточність викладу.

На аудиторних заняттях перед презентацією АП для його усвідомленого засвоєння студентами необхідно не тільки поінформувати їх про різні жанри сучасного усного монологічного наукового мовлення (лекція, доповідь, презентація, виступ, повідомлення тощо), але й окреслити їх специфіку, в тому числі у різних фахових дискурсах, та зосередити увагу на функційних можливостях доповіді як найпоширенішого жанру в кожній професії, мета якої – об'єктивно, ґрунтовно, точно, повно й переконливо схарактеризувати предмет, явища, поняття через їх ознаки, якості, параметри, структуру, особливості, призначення тощо. Здійснена апробація АП упродовж достатнього навчального періоду підтвердила його ефективність у підготовці студентів до самостійного створення текстів доповідей: студенти швидше, легше, якісніше готували їх, наприклад, на щорічні міжвишівські науково-практичні конференції до Дня української писемності та мови, які стартували ще 1997 р.

Отож авторам підготовлених наукових доповідей (монологів) доцільно керуватися відповідним АП, орієнтовну модель якого нами розроблено. Кожен «крок» АП нумерований, має свою мету і логічно пов'язаний з попереднім та наступним «кроками».

1. Усвідомте тему доповіді (монологу) та визначте її змістові межі.
2. Визначте комплексну мету і завдання свого монологу з урахуванням складу слухацької аудиторії (зокрема, віковий діапазон, рівень освіти, соціальний статус, інтереси тощо), щоб забезпечити необхідний зв'язок «доповідач» ↔ «слухачі».
3. Складіть деталізований план (монологу) з обов'язковими вступною (~20%), основною (~70%), заключною (~10%) частинами.
4. Доберіть і ретельно опрацюйте тематичну наукову літературу різними видами академічного читання (оглядовим, пошуковим, суцільним) та підготуйте картотеку цитат (автор, джерело, текст цитати).
5. Визначте проблеми дискусійного характеру та принципи їх презентації.

6. Підготуйте для ефективності та точності переконування наочний матеріал (у т.ч. різноманітні таблиці, діаграми, рисунки, фотографії, слайди, графіки, схеми тощо) до кожного пункту розробленого плану.

7. Спрогнозуйте можливі запитання слухачів і підготуйтеся до їх висвітлення під час своєї доповіді чи обговорення.

8. Лаконічно й однозначно та відповідно до мети і завдань доповіді сформулюйте висновки.

9. Підготуйте оригінальну вступну частину доповіді (наприклад, найновішу і найнесподіванішу для слухачів інформацію, що може здивувати їх).

10. Визначте місця використання риторичних і проблемних запитань, логічних пауз, підвищення/пониження голосу тощо для утримання й посилення уваги слухачів.

11. Оформіть у письмовому вигляді матеріали доповіді відповідно до розробленого її плану.

12. Перевірте матеріали доповіді на відповідність основним трьом вимогам: точності і повноти інформації; логіки викладу; чинним мовним/мовленнєвим нормам.

13. Виступіть з доповіддю (не зачитуйте текст!), візуально спираючись тільки на план та цитати, вдома перед уявними слухачами і зробіть відеозапис.

14. Здійсніть самоаналіз виконаної роботи при огляді відеозапису: як розкрито тему (повно, частково, не розкрито), як структуровано монолог (чи наявні всі три частини, чи дотримано послідовність у викладі), які допущено мовленнєві помилки (з техніки мовлення, слововживання, побудови речень).

15. Відредагуйте (у разі потреби) текст підготовленої доповіді.

У якості тренувальних завдань з креативним компонентом доцільно використати, зокрема, такі: 1. Підготуйте, зорозово спираючись на АП, текст доповіді (монологу) за одним із питань семінарського заняття з опановуваної навчальної дисципліни і виступіть. Порівняйте оцінювання монологу викладачем та одногрупниками з власним самоаналізом; сформулюйте, враховуючи зауваження слухачів, рекомендації й поради для себе як доповідача. 2. Підготуйте, зорозово не спираючись на АП, наукову доповідь з проблем національних особливостей культури мовлення на щорічну загальноуніверситетську науково-практичну конференцію до Дня української писемності та мови (9 листопада), Міжнародного дня рідної мови (21 лютого), Дня слов'янської культури та писемності (24 травня). Проаналізуйте свою доповідь, зважаючи на реакцію слухачів, та (в разі потреби) відредагуйте її. 3. Запишіть на аркуші паперу (ліва колонка) достоїнства свого виступу та його недоліки (права колонка). Лаконічно сформулюйте для себе рекомендації, врахувавши допущені помилки, неточності, невправності.

Окремою постає проблема підготовки студентів/аспірантів до участі в обговоренні наукових проблем. Їх необхідно переконати, що кожна професія вимагає від фахівця полемічної культури, проте є галузі з підвищеною комунікативною відповідальністю. Доречно також нагадати про публічні спори часів Давньої Греції і Давнього Риму та античний риторичний досвід у світовій скарбниці риторичної культури [19 : 47-67].

Античні мислителі з метою публічного обговорення гострих, соціально значущих питань широко застосовували діалог, що дозволяло здобувати знання шляхом роздумів, міркувань, спільного обговорення проблеми, пошуків правильного, найбільш оптимального та конструктивного рішення. Саме метод діалогу в пошуках

істини був обраний Сократом як сенс усього життя. Випробування іронією сократівських бесід пройшли віддані друзі Сократа, його вірні учні, постійні слухачі, захоплені шанувальники. Деякі з них з особливою ретельністю відновили бесіди Сократа, які й досі не тільки не втратили своєї значущості при навчанні культури наукового діалогу, дискусії, полеміки, спору, але й актуалізувались.

Студенти мають усвідомити, що *дискусія* (лат. *discussio* – розглядаю, досліджую) і *полеміка* (від грец. “військова майстерність”) як найпоширеніші різновиди наукового публічного спору мають багато спільного між собою. Так, їх перевага – бути ефективним засобом як переконування, так і формування нових поглядів, захисту прав людини; форми проведення їх – усна й письмова. Разом із тим їх цілі відмінні: мета дискусії – з’ясувати й зіставити різні точки зору, шукати та досягти певного ступеня згоди між учасниками або спільного рішення стосовно тези дискусії; мета полеміки – захистити й утвердити власну точку зору через спростування думки супротивника, тобто перемогти опонента. Метою визначається відповідно і предмет обговорення: дискусанти розглядають спірні питання з різних, зокрема наукових, тем; полемісти – соціально значущі питання, нові точки зору, погляди, права людини. Мета та особливості тематики цих різновидів наукового спору окреслюють специфіку застосовуваних засобів переконування: у дискусії кожен учасник по черзі застосовує при наведенні тверджень ті засоби переконування, які доступні іншій стороні і які вона визнає; кожен з учасників наукової полеміки застосовує ті прийоми, які вважає за необхідні для досягнення перемоги й утвердження власної думки, позиції, які вона визнає; кожен з учасників наукової полеміки застосовує ті прийоми, які вважає за необхідні для досягнення перемоги й утвердження власної думки, позиції, погляду [19 : 440-467, 480-495]. Разом зі студентами доречно скласти пам’ятку сучасному учасникові наукової дискусії: викладач пропонує початкові частини речень-рекомендацій, а студенти, додаючи пояснювальну частину, завершують твердження. Наприклад: 1. Готуючись до дискусії, ретельно обміркуйте, про що саме будете говорити, оскільки це дозволить ... 2. Дискутайте чесно і щиро, не спотворюйте думок, слів своїх опонентів, щоб досягти ... 3. Формулюйте думки, які будете захищати, зрозуміло і точно, не змінюйте їх упродовж усієї дискусії, бо саме це і є ... 4. Використовуйте тільки перевірені й точні факти, щоб ... 5. Коректно висловлюйте незгоду, щоб ... 6. Чесно і мужньо визнавайте свої помилкові думки, щоб ...

7. Обов’язково підсумуйте свій виступ, бо саме висновки ...

Після цієї колективної роботи студенти готові усвідомити АП «Учасникові наукової дискусії».

1. *Визначте для себе “границі теми” дискусії та переконайтеся, що всі слова і поняття теми/проблеми дискусії ви точно й повно розумієте (скористайтесь сучасними науковими й словниково-довідковими виданнями), глосаріями [18].*

2. *З’ясуйте основні структурні компоненти дискусії та їх роль в обговоренні теми:*

2.1. *Початок (встановлення контакту зі співрозмовниками; визначення мети, проблематики та актуальності дискусії; активізація уваги);*

2.2. *Інформування (виклад нових знань в обраний спосіб: повідомлення, пояснення, опис, доказування, спростовування, припущення, характеристика, презентація);*

2.3. *Власне дискусія: аргументування (коректне наведення достатньої кількості перевірених фактів як доказів на захист сформульованих тез);*

2.4. Контраргументування (коректне наведення доказів для нейтралізації антитез, заперечень, протиріч);

2.5. Прийняття рішення;

2.6. Підсумовування (резюмування).

3. Визначте достатні джерела інформації з дискутованої теми, детально ознайомтеся з ними й зафіксуйте найважливішу інформацію (тези, приклади,

аргументи) до кожного зі структурних компонентів дискусії.

4. Порівняйте точки зору різних авторів і визначте свою позицію на дискутовану проблему або приєднайтеся до чийсь певної тези чи позиції.

5. Логізуйте свої дії як учасника дискусії за п'ятьма законами організації мисленнєво-мовленнєвої діяльності (концептуальний, моделювання слухацької аудиторії, стратегічний, тактичний, мовленнєвий).

6. Спрогнозуйте вірогідні заперечення і зауваження співрозмовника та визначте можливі контраргументи й оптимальну форму реакції на них з метою переконання.

7. Оберіть коректні прийоми утримання уваги співрозмовників і дотримуйтесь «золотих правил» цивілізованого спілкування:

7.1. Не зашкодити співрозмовникам своїми «нетактовними» запитаннями, зневажливими репліками, непереконливими твердженнями, образливими словами, агресивною мімікою, недоречною «мовою очей», жестами.

7.2. Не стверджувати того, що не можете доказати достатньою кількістю перевірених фактів.

8. Визначте можливі варіанти завершення дискусії та оберіть найдоцільніший із них саме в цій ситуації.

9. Проаналізуйте свою мисленнєво-мовленнєву діяльність під час дискусії, зробіть аргументовані висновки та сформулюйте стислі поради й рекомендації для себе як дискусанта на майбутнє.

Після коментування викладачем кожного «кроку» АП необхідно запропонувати студентам для виконання низку тренувальних і творчих завдань, зокрема, такі: 1) Поясніть на конкретних прикладах, чому, як стверджував ще давньоримський політичний діяч, судовий оратор, письменник Марк Тулій Цицерон, “Ніколи не слід заперечувати очевидне”. 2) Підтримайте відому сентенцію французького філософа, математика і фізика Рене Декарта: “Точно використовуйте слово, і ви позбавите світ від половини непорозумінь”. 3) Висловіть своє ставлення до філософської традиції англійців, яка спирається на твердження: “Оскільки будь-яка істина має кілька сторін, то щодо неї може бути багато різних суджень”. 4) Знайдіть та опрацюйте інформацію про унікальну в історії наукового світу дискусію геніальних фізиків Бора й Ейнштейна, приводом для якої стала поява квантової механіки та пов'язаний із цим переворот у поглядах на навколишній світ. Поясніть, чому в цій дискусії не було переможців. 5) Прокоментуйте та проілюструйте яскравими прикладами сформульований німецьким мислителем Г.Лейбніцем закон достатньої підстави: “Усяка правильна думка має бути обґрунтована іншими думками, істинність яких уже доведено”. Поясніть, чому обґрунтованість висловлювань є найважливішою вимогою до наукової комунікації. 6) Запропонуйте актуальну для вас тематику наукових дискусій і підготуйтеся, зорозуміть на відповідний АП, до участі в них. 7) Поясніть можливі причини неконструктивності наукових дискусій та обґрунтуйте користь для всіх учасників

саме конструктивних спорів. 8) Наведіть етикетні словесні формули, якими доцільно послуговуватися під час гострого обговорення саме наукових проблем.

Наступний етап розвитку наукової творчості – самостійне написання наукового твору: есе, конкурсної роботи, тез доповіді, статті. Оскільки науковий твір будь-якого писемного жанру являє собою оформлений чинними нормативними засобами наукової мови зміст (смісл, сутність) наукових фактів, явищ, теорій, гіпотез, експериментів, то одне з найважливіших завдань дослідження – забезпечити гармонійний зв'язок його змісту (тема ↔ рема) та форми (структура, характер, обсяги ілюстрованого матеріалу, класифікація джерел, бібліографічний опис тощо), щоб віднайти її оптимальну (збалансовану) модель з метою адекватного, точного й стисло донесення наукової інформації до адресата.

Принципи оформлення наукових творів ґрунтуються на засадничих вимогах, що висуваються до презентації результатів науково-дослідної роботи і які закріплено відповідними чинними нормативними та інструктивними документами. Безумовно, студентів треба уважно ознайомити зі зразками реалізації цих вимог у вже виданій науковій літературі, над якою працювали (і найчастіше не один рік, якщо робота є ґрунтовною за змістом та обсягом) і автор (автори), і рецензенти, і працівники видавництва, щоб оформити рукопис у відповідності до чинних ДЕСТів та вимог культури наукового писемного мовлення. Зокрема, магістрантів й аспірантів доречно насамперед знайомити з культурою оформлення наукових статей (як малого й найпоширенішого жанру наукової літератури) різних видів: а) за змістом (власне наукова, науково-популярна, науково-навчальна, науково-методична, науково-публіцистична); б) за читацьким призначенням (для вузького кола науковців; спеціалістів певної галузі (фаху) або кількох галузей (фахів); широкого загалу науковців тощо); в) за кількістю авторів (один автор, два автори, авторський колектив). Реальну допомогу в організації та належному оформленні наукового твору молодим дослідникам надає, крім зазначеного, й АП. Ефективно підготує кожного до цієї складної і відповідальної роботи розроблений нами АП «Авторові наукового твору (есе, тез, статті, конкурсної роботи)».

1. *Сформулюйте, ретельно обміркувавши, основну мету підготовлюваного наукового твору.*

2. *Визначте його додаткові цілі (цілі-сателіти).*

3. *Чітко сформулюйте та усвідомте завдання твору.*

4. *Визначте основну його проблему.*

5. *Установіть коло підтем з урахуванням їх ієрархії за ступенем важливості.*

6. *Сформулюйте робочу назву твору за його основною темою (проблемою), визначивши границі теми та обсяги наукової інформації, що дозволить висвітлити її.*

7. *Складіть і запишіть деталізований план свого твору (наприклад, питальний).*

8. *Сформулюйте і запишіть основні тези (як відповіді на пункти питального плану) свого твору.*

9. *Сформулюйте і запишіть очікувані (передбачувані) висновки.*

10. *Продумайте вступну частину наукового твору, як обґрунтований виклад актуальності теми (проблеми) дослідження, науково-практичної значущості того, що досліджуватиметься у центральній його частині, та*

визначте об'єкт, предмет, методи (методики) дослідження і його джерельну базу.

11. *Стисло й адекватно передайте історію вивчення проблеми (питання) в науковій вітчизняній та зарубіжній літературі, проаналізувавши та класифікувавши ці джерела за ознаками спільних і відмінних поглядів науковців на розв'язання цієї проблеми.*

12. *Запишіть дефініції (визначення) використовуваних у науковому творі термінів.*

13. *Складіть і запишіть основний текст твору, спираючись на головні принципи організації його змісту: "від відомого → до невідомого", "від простого → до складного", "твердження (теза) → аргументи".*

14. *Перевірте узгодженість між планом та змістом наукового твору, між назвою, метою, завданнями та висновками, між тезами та їх обґрунтуванням, між теорією та прикладами, між змістом та мовленнєвою формою.*

15. *Здійсніть самоаналіз виконаної роботи на мовному/мовленнєвому рівні та свідомо внесіть відповідні правописні, лексичні, граматичні, стилістичні корективи, перевіривши:*

- чи правильним і точним є мовне оформлення заголовка твору;
- чи відповідає текст твору чинним правописним нормам сучасної української літературної мови;
- чи відповідає текст твору вимогам наукового стилю сучасної української літературної мови.

16. *Перевірте точність і правильність оформлення цитат – буквальних витягів із відповідних наукових джерел.*

17. *Оформіть бібліографічний апарат твору за обраним/визначеним принципом (за абеткою або за порядком цитування чи покликань).*

18. *Здійсніть самоконтроль на всіх рівнях (змістовому, логічному, мовностилістичному) наукового твору та, в разі потреби, внесіть необхідні корективи і відредагуйте його.*

Після цього доцільно сформувати разом зі студентами банк мовних стандартів-кліше, необхідних для написання кожної структурної частини наукового твору: мотивація актуальності теми і важливості цього дослідження; історія і сучасний стан розробленості проблеми в науковій вітчизняній та зарубіжній літературі; мета, завдання, методи дослідження; виклад суті дослідження; висновки, рекомендації, перспективи дослідження [11:173-181; 12: 194-203; 13:294-297]. Уточнити поняттєвий зміст використовуваних термінів задля правильного контекстуального їх уживання допомагає глосарій [13 : 336-370].

Одна з найскладніших проблем і для студентів/магістрантів, і для аспірантів – створити когерентний текст, в оптимальний спосіб організувавши інформацію підготовлюваного наукового твору, використавши найдоречніші лексичні засоби для вираження смислових відношень між елементами інформації. У цьому максимальну візуальну допомогу надасть зручно й компактно оформлений таблицею лексико-граматичний матеріал, який і стане надійним та лаконічним довідничком. Оскільки найчастотнішими в науковому творі є такі смислові відношення, як причини (умови) і наслідки (результати); зіставлення і протиставлення, доповнення й уточнення; зв'язок із попередніми та наступним, об'єктивне оцінювання і суб'єктивний підхід;

часткове і загальне; традиція і новація; твердження й ілюстрація; спільне, специфічне й одиничне; ціле і частини; то саме ці змістово-сміслові частини наукового твору викладач пропонує магістрантам й аспірантам наповнити лексико-граматичними конструкціями, які відповідно до контексту наукової спеціальності мають варіанти [13: 297-301]. Аспіранти виписують їх також із наукових статей за своєю спеціальністю. Їх увагу необхідно також зосередити на тенденціях у функціонуванні сполучників у науковій літературі [3], для чого доцільно розробити таблицю «Функції українських сурядних і підрядних сполучників у сучасній мові науки» (на прикладі обраної наукової спеціальності).

Тренінг у сфері наукової комунікації, виходячи з науково-педагогічного досвіду, досягає ефективності завдяки таким завданням: 1) Обґрунтуйте спільне й відмінне між текстом наукової доповіді і самою доповіддю. 2) Поясніть, що є ознаками (доказом) наукової етики дослідника. 3) Доведіть на прикладах, якими типами речень переважно оформлюються заголовки наукових статей, і чому їх називають актуалізаторами текстової інформації. 4) Поясніть сутність такого явища, як імітація наукової творчості, і в чому полягає її небезпека. 5) Вмотивуйте потребу в цитатах у науковому творі та їх оптимальну кількість, наприклад, на одній сторінці тексту. 6) Назвіть обов'язкові вимоги до оформлення цитат у науковому творі. Обґрунтуйте свою відповідь. 7) Поясніть, як ви розумієте поняття “некоректне цитування” з наукових джерел та як запобігти цьому авторові наукової твору. 8) Розтлумачте сутність поняття “непряме цитування” та проілюструйте його прикладами. 9) Доведіть, що між реченнями, абзацами, частинами наукового твору зв'язок має бути логічно-змістовим, та поясніть, як його забезпечити. 10) Поясніть, у чому полягає академічна доброчесність автора наукової роботи. 11) Розтлумачте відому сентенцію українського любомудра Григорія Сковороди: «Хто думає про науку, той любить її, хто її любить, той не перестає учитись». 12) Доведіть, що культура переконування в науковій комунікації є основою риторичної компетентності.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Коректне, системне, диференційоване і творче використання АП в самостійній науковій роботі за обраним фахом забезпечує її керованість й ефективність, структурованість і контрольованість, раціональність і результативність, оптимальність у часі та заощадження власних зусиль, що разом, допомагаючи гармонізувати «покроковість» типового АП з індивідуальною програмою креативної пізнавальної діяльності, збагачує персональний досвід студента й аспіранта на шляху до самореалізації у науковій царині і подальшому професійному зростанні. Алгоритмізація пізнавальної діяльності на всіх трьох рівнях університетської освіти є не тільки ефективною технологією компетентнісного навчання УМПС, УМІ, але й лінгводидактичною стратегією в умовах Болонського процесу, яка працює на перспективи української освіти у світовому часопросторі.

Список використаної літератури

1. Богдан С. К. Наукова робота в МАН: десять порад юному мовознавцю / С. К. Богдан; відп. за вип. О. В. Лісовий. – Київ : ТОВ «СІТІ ПРІНТ», 2013. – 274 с.
2. Городенська К. Г. Синтаксична специфіка української наукової мови / К. Г. Городенська // Українська термінологія і сучасність : Зб. наук. праць – Київ : КНЕУ, 2001. – Вип. IV. – С.11–14.

3. *Городенська К. Г.* Функціональні зони сполучників в українській науковій мові / К. Г. Городенська // Українська термінологія і сучасність : Зб. наук. праць. – К., 2005. – Вип. VI. – С.7–13.
4. *Жовтобрюх М. А.* Науковий стиль української мови / М. А. Жовтобрюх // Мовознавство. – 1968. – № 1. – С. 3–13.
5. *Зелінська Н. В.* Наукове книговидання в Україні: історія та сучасний стан: навч. посібник для студентів ВНЗ; ред. Г. Луцак. – Львів : «Світ», 2002. – 268 с.
6. *Коваль А. П.* Науковий стиль сучасної української літературної мови. Структура наукового тексту. – Київ : Вид-во Київського ун-ту, 1970. – 308 с.
7. *Колоїз Ж.* Студентська наукова робота з української мови: навч. посібник для студентів факультету української філології / Ж. Колоїз, О. Остроушко. – Кривий Ріг : ФОП Маринченко С.В., 2016. – 162 с.
8. *Кочан І. М.* Українська наукова лексика: міжнародні компоненти в термінології: Навчальний посібник / І. М. Кочан. – Київ : «Знання», 2013. – 294 с.
9. *Левківський К. М.* Студентська наука як один із чинників якості підготовки фахівців у сучасних умовах / К. М. Левківський // Науково-дослідна робота студентів: аспект формування особливості майбутнього вченого, фахівця високої кваліфікації : Зб. матеріалів I Міжн. наук.-практ. конф.– Запоріжжя : ЗНТУ, 2002. – С. 2–11.
10. *Непийвода Н. Ф.* Мова української науково-технічної літератури (функціонально-стилістичний аспект) / Н.Ф. Непийвода. – Київ : МФА, 1997. – 303 с.
11. *Онуфрієнко Г. С.* Науковий стиль української мови: Навчальний посібник для ВНЗ / Г. С. Онуфрієнко – Київ : «Центр навчальної літератури», 2006. – 312 с.
12. *Онуфрієнко Г. С.* Науковий стиль української мови: Навчальний посібник з алгоритмічними приписами / Г. С. Онуфрієнко . – 2-е вид. перероблене та доповнене – Київ : «ЦУЛ», 2009. – 392 с.
13. *Онуфрієнко Г. С.* Науковий стиль української мови: Навчальний посібник з алгоритмічними приписами для ВНЗ. – 3-тє вид. доп. і перероб. (до 85-річчя від дня народження академіка НАН України В. М. Русанівського) / Г. С. Онуфрієнко – Київ : «ЦУЛ», 2016. – 426 с.
14. *Онуфрієнко Г.С.* Алгоритмізація мовної освіти у ВНЗ України як лінгводидактична стратегія в умовах Болонського процесу / Г. С. Онуфрієнко // Українська освіта у світовому часопросторі. – Київ : ІУ МОНУ, 2007. – С. 390–391.
15. *Онуфрієнко Г.С.* Алгоритмізація пізнавальної діяльності студентів як ефективна технологія навчання української мови [текст] / Г.С. Онуфрієнко // Теорія і практика викладання української мови як іноземної. – Львів: ЛНУ, 2011. – Випуск 6. – С.244–251.
16. *Онуфрієнко Г. С.* Алгоритмізація навчального анотування фахових текстів у практиці викладання української мови/ Г. С. Онуфрієнко // Теорія і практика викладання української мови як іноземної : Збірник наукових праць. Львів : ЛНУ імені Івана Франка. – 2015. – Випуск 11. – С. 151–157.
17. *Онуфрієнко Г. С.* Алгоритмічні приписи як інструмент сучасної лінгводидактики у практиці навчання студентів продуктивного реферування фахової літератури/ Г. С. Онуфрієнко// Теорія і практика викладання української мови як іноземної : Зб. наук. праць. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2016. – Вип. 12. – С. 224–231.
18. *Онуфрієнко Г. С.* Глосарій до навчальної дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)» для студентів усіх спеціальностей денної і заочної форм навчання / Укл. Г. С. Онуфрієнко. – Запоріжжя : ЗНТУ, 2016. – 82 с.

19. *Онуфрієнко Г. С.* Риторика: навчальний посібник для ВНЗ / Г. С. Онуфрієнко. – 2-ге вид. доп. і перероб. (до 25-річчя Незалежної України). – Київ : «ЦУЛ», 2016. – 624 с.

20. *Основи наукового мовлення: навч.-метод. посібник / Уклад. О. А. Бобер, С. А. Бронікова, Т. Д. Єгорова та ін.; за ред. І. М. Плотницької, Р. І. Леонди.* – Київ : НАДУ, 2012. – 48 с.

21. *Основи наукового мовлення: навчально-методичний посібник/Уклад. Т.В. Симоненко.* – Черкаси: ЧНУ ім. Богдана Хмельницького, 2005. – 80 с.

22. *Потебня А. А.* Эстетика и поэтика /А. А. Потебня. – М., 1976. – 613 с.

23. *Русанівський В. М.* Історія української літературної мови / В. М. Русанівський// Київ : АртЕК, 2001. – 392 с.

24. *Селігей П. О.* Світло і тіні наукового стилю. – Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2016. – 627 с.

25. *Семенов О.М.* Культура наукової української мови: Навч. посібник. – Київ : «Академія», 2010. – 216 с.

References

1. *Bohdan S. K.* Naukova robota v MAN: desiat porad yunomu movoznavtsiu / S. K. Bohdan; vidp. za vup. O. V. Lisovyi. – Kyiv : TOV «SITI PRINT», 2013. – 274 s.

2. *Horodenska K. H.* Syntaksychna spetsyfika ukrainskoi naukovoi movy/ K. H. Horodenska // Ukrainska terminolohiia i suchasnist : Zb. nauk. prats – Kyiv : KNEU, 2001. – Vyp. IV. – S.11–14.

3. *Horodenska K. H.* Funktsionalni zony spoluchnykiv v ukrainskii naukovi movi / K. H. Horodenska// Ukrainska terminolohiia i suchasnist : Zb. nauk. prats. – K., 2005. – Vyp. VI.– S.7–13.

4. *Zhovtobriukh M. A.* Naukovyi styl ukrainskoi movy / M. A. Zhovtobriukh // Movoznavstvo. – 1968. – № 1. – S. 3–13.

5. *Zelinska N. V.* Naukove knyhovydannia v Ukraini: istoriia ta suchasnyi stan: navch. posibnyk dlia studentiv VNZ; red.. H. Lutsak. – Lviv : «Svit», 2002. – 268 s.

6. *Koval A. P.* Naukovyi styl suchasnoi ukrainskoi literaturnoi movy. Struktura naukovoho tekstu. – Kyiv : Vyd-vo Kyivskoho un-tu, 1970. – 308 s.

7. *Koloiz Zh.* Studentska naukova robota z ukrainskoi movy: navch. posibnyk dlia studentiv fakultetu ukrainskoi filolohii /Zh. Koloiz, O. Ostroushko. – Kryvyi Rih : FOP Marynchenko S.V., 2016. – 162 s.

8. *Kochan I. M.* Ukrainska naukova leksyka: mizhnarodni komponenty v terminolohii: Navchalnyi posibnyk / I. M. Kochan. – Kyiv : «Znannia», 2013. – 294 s.

9. *Levkivskiy K. M.* Studentska nauka yak odyz iz chynnykiv yakosti pidhotovky fakhivtsiv u suchasnykh umovakh / K. M. Levkivskiy // Naukovo-doslidna robota studentiv: aspekt formuvannia osoblyvosti maibutnoho vchenoho, fakhivtsia vysokoi kvalifikatsii : Zb. materialiv I Mizhn. nauk.-prakt. konf.– Zaporizhzhia : ZNTU, 2002. – S. 2–11.

10. *Nepiyvoda N. F.* Mova ukrainskoi naukovo-tekhnichnoi literatury (funktsionalno-stylistychnyi aspekt) /N.F. Nepiyvoda. – Kyiv : MFA, 1997. – 303 s.

11. *Onufriienko H. S.* Naukovyi styl ukrainskoi movy: Navchalnyi posibnyk dlia VNZ / H. S. Onufriienko – Kyiv : «Tsentr navchalnoi literatury», 2006. – 312 s.

12. *Onufriienko H. S.* Naukovyi styl ukrainskoi movy: Navchalnyi posibnyk z alhoryt-michnymy prypysamy / H. S. Onufriienko . – 2-e vyd. pereroblene ta dopovnene – Kyiv : «TsUL», 2009. – 392 s.

13. *Onufriienko H. S.* Naukovyi styl ukraïnskoi movy: Navchalnyi posibnyk z alhorytmichnymy prypysamy dlia VNZ. – 3-tie vyd. dop. i pererob. (do 85-richchia vid dnia narodzhennia akademika NAN Ukrainy V. M. Rusanivskoho) / H. S. Onufriienko – Kyiv : «TsUL», 2016. – 426 s.
14. *Onufriienko H. S.* Alhorytmizatsiia movnoi osvity u VNZ Ukrainy yak lnhvodydaktychnya stratehiia v umovakh Bolonskoho protsesu / H. S. Onufriienko // *Ukrainska osvita u svitovomu chasoprostori.* – Kyiv : IU MONU, 2007. – S. 390–391.
15. *Onufriienko H. S.* Alhorytmizatsiia piznavalnoi diialnosti studentiv yak efektyvna tekhnolohiia navchannia ukraïnskoi movy [tekst] / H.S. Onufriienko // *Teoriia i praktyka vykladannia ukraïnskoi movy yak inozemnoi.* – Lviv: LNU, 2011. – Vypusk 6. – S.244–251.
16. *Onufriienko H. S.* Alhorytmizatsiia navchalnoho anotuvannia fakhovykh tekstiv u praktytsi vykladannia ukraïnskoi movy/ H. S. Onufriienko // *Teoriia i praktyka vykladannia ukraïnskoi movy yak inozemnoi : Zbirnyk naukovykh prats.* Lviv : LNU imeni Ivana Franka. – 2015. – Vypusk 11. – C. 151–157.
17. *Onufriienko H. S.* Alhorytmichni prypysy yak instrument suchasnoi lnhvodydaktyky u praktytsi navchannia studentiv produktyvnoho referuvannia fakhovoi literatury/ H. S. Onufriienko// *Teoriia i praktyka vykladannia ukraïnskoi movy yak inozemnoi : Zb. nauk. prats.* – Lviv : LNU imeni Ivana Franka, 2016. – Vyp. 12. – S. 224–231.
18. *Onufriienko H. S.* Hlosarii do navchalnoi dystsypliny «Ukrainska mova (za profesiinym spriamuvanniam)» dlia studentiv usikh spetsialnostei dennoi i zaochnoi form navchannia / Ukl. H. S. Onufriienko. – Zaporizhzhia : ZNTU, 2016. – 82 s.
19. *Onufriienko H. S.* Rytoryka: navchalnyi posibnyk dlia VNZ / H. S. Onufriienko. – 2-he vyd. dop. i pererob. (do 25-richchia Nezalezhnoi Ukrainy). – Kyiv : «TsUL», 2016. – 624 s.
20. *Osnovy naukovooho movlennia: navch.-metod. posibnyk / Uklad. O. A. Bober, S. A. Broni-kova, T. D. Yehorova ta in.; za red. I. M. Plotnytskoi, R. I. Leondy.* – Kyiv : NADU, 2012. – 48s.
21. *Osnovy naukovooho movlennia: navchalno-metodychnyi posibnyk/Uklad. T.V. Symonenko.* – Cherkasy: ChNU im. Bohdana Khmelnytskoho, 2005. – 80s.
22. *Potebnya A. A.* Estetika i poetika /A. A. Potebnya. – M., 1976. – 613 s.
23. *Rusanivskiy V. M.* Istoriia ukraïnskoi literaturnoi movy / V. M. Rusanivskiy// Kyiv : ArtEK, 2001. – 392 s.
24. *Selihei P. O.* Svitlo i tini naukovooho styliu. – Kyiv : Vyd. dim «Kyievo-Mohylianska akademiia», 2016. – 627 s.
25. *Semenoh O. M.* Kultura naukovoï ukraïnskoi movy: Navch. posibnyk. – Kyiv : «Akademiia», 2010. – 216 s.

*Стаття надійшла до редакції 15.08.2017
доопрацьована 25.08.2017
прийнята до друку 12.09.2017*

**THE ALGORITHMIZATION OF SCIENTIFIC WORK AT INSTITUTIONS OF
HIGHER EDUCATION IN THE CONTEXT OF ACTIVITY THEORY OF
TEACHING UKRAINIAN AS A LANGUAGE OF OCCUPATION**

Halyna Onufrienko

*Zaporizhya National Technical University,
Ukrainian Studies and General language training department,
64, Zhukovskogo st., Zaporizhya, 69063, Ukraine
phone.: (0612)7698363, onvm@i.ua*

Linguodidactic appropriateness of the algorithmization of students' scientific work, efficient modern technology in teaching Ukrainian as a language of occupation, including foreign students, undergraduates and postgraduates is proved in the given article. Among the tasks of high priority in the context of Bologna process the author gives reasons for the need of independent work at all three levels of modern higher education in Ukraine (bachelor, MA, postgraduate courses), which specifies the obligation of its efficient organization on the bases of systemacy, sufficiency, succession, professioncentrism, textocentrism, communicativeness. Proceeding from the above and personal academic experience the author suggests its definite perspective in the system of interconnected and complementary disciplines, special courses.

The author's models (patterns) of algorithmic instructions for drafting and giving a presentation of a scientific report (message), taking part in scientific debates, writing theses, reports, essays, articles go with blocks of creative tasks for using them in communicative training within scientific discourse at each level of higher education. The testing of algorithmic instructions using language means of the organization of scientific information in a science-based text proved the idea, that they appeared to be the linguodidactic instrument of the organization of mental cognitive activity in the process of scientific work which allows and greatly helps to harmonize "step by step" phenomenon of a general (standard) programme with an individual programme of creative cognitive activity. Summing up, the author recommends to use algorithmic instructions as visual means in a reasonable, differential and creative way, supposing that will make it possible to achieve not only manageability, structuring, optimality and controllability of scientific work, but will also ensure the efficiency of this process due to taking into account effort and time saving on the way to self-expression, further professional and scientific progress during all our life.

Key words: algorithmic instruction, linguodidactics, scientific language, activity theory of teaching a language of occupation, Ukrainian as a foreign language, ethics of scientific work.